

fürdőzőket. Ugyanakkor egy ősrégi gyárban még mindig forogtak a hatalmas fakádak, a munkások pedig túlsorduló, vegyszerekkel teli vödöröket cipeltek. Eközben Kanpur legszegényebbjeinek tízezrei élnek olyan nyomornegyedekben, ahol krómmal szennyezett talajvizet húznak fel a kútból, amelyről köztudott, hogy rákot, májelégtelenséget és korai demenciát okoz. Kanpurban megvannak a létesítmények az ipari szennyvíz újrahasznosítására és a króm kivonására. Azt mondják, hogy a folyamat 9 rúpiánál (36 forintnál) nem tesz hozzá többet egy pár cipő árához. Mégis szemet hunynak a környezetvédelmi előírások megszegése fölött.

Shashi Shekhar egykori magas rangú vízügyi szakember szerint az állami kormányok és tüzeti cimboráik gyakorta jobban érdekeltek a szennyvíztisztító telepek kiépítésében, mint azok hosszú távú használatának biztosításában. Előrejelzései szerint az állami-magán partnerség új formái gyümölcsözők lehetnek néhány éven belül, és talán végül a vízminőség is javul. Mindazonáltal mélyebbre ható változásra van szükség. A Gangesz körüli visszaélések a rövid távú nyereség érdekében történnek. Eközben sem a politikusok, sem a sajtó nem tárja a nyilvánosság elé a környezetvédelmi probléma nagyságát. Ahogy Shekhar úr fogalmaz, ha egy folyó, amelyben hívők milliói fürdenek, „fekáliával és mocsokkal van tele, akkor ezt közölni kell az emberekkel”.

(The Economist)

Theres Lüthi

A Nobel-díjas Werner Arber hisz a teremtésben

Beszélgetés evolúcióról, Istenről és a női kvótáról Werner Arberrel, a géntechnológia úttörőjével és neurobiológus lányával

NZZ am Sonntag: Arber úr, június 3-án tölti be a 90. életévét. Hogy van?

Werner Arber: Tulajdonképpen elégedett vagyok, de természetesen érzem a koromat.

Két éve volt egy infarktusom. Azonban hála a Bázeli Egyetemi Kórházban kapott kiváló kezelésnek és a gyógyszereknek, most ismét jól érzem magam.

Hogy néz ki egy szokásos napja?

A Bruderholz téri lakásunkban lakunk a feleségemmel. Ha az időjárás engedi, délelőtt-tönként többnyire elmegyek egy órára sétálni. Délután általában olvasok és dolgozok. Hébe-hóba elutazok egy-egy rendezvényre és kisebb előadásokat tartok. Még rendszeresen bejárok az egyetemi biocentrumba is, hogy ne veszítsem el a kapcsolatot a kutatással.

Mit szokott olvasni?

Újságokat és szakirodalmat. Szilvia lányom is gyakran hoz cikkeket, amik érdekelnek. Különösen a biológiai evolúció sorolható ide.

Önt a géntechnológia úttörőjeként tartják számon. Professzor úr fedezte fel a restriktív enzimeket, amelyekkel a baktériumok lebontják idegen DNS-t. Ezekkel az enzimekkel sikerült később hasítani, elemezni és újból összerakni a DNS-t. Tudatában volt annak idején, milyen nagy horderejű a felfedezése?

Csak részben. Azonban az idegen, a baktériumsejtbe behatoló DNS elhárítása ösztönzött arra, hogy kutatási munkámat a biológiai evolúció tanulmányozása felé is irányítsam.

Ha emlékezetem nem csal, előadásában azt kellett fontolóra vennünk, hogy statisztikailag mennyire valószínűtlen egy összetett élőlény spontán kialakulása. Ön ott arra célzott, hogy lehetséges egy Teremtő. Helyesen emlékszem?

Vélhetően az évezredekkel ezelőtt keletkezett teremtésmítoszokra gondoltam ott, de az időközben megszerzett ismeretekre is az élet biológiai alapjait illetően.

Ön hívó?

Igen, én hiszek a teremtésben.

Jól megfér egymással a vallás és az evolúció?

Igen. Az evolúció rendkívül fontos a bolygónkon található élet sokfélesége szempontjából. Jó bizonyítékok vannak arra, hogy naprendszerünk körülbelül 4 milliárd évvel ezelőtt keletkezett, miközben a világmindenség már 14 milliárd évvel ezelőtt létrejött. Körülbelül

3,5 milliárd évvel ezelőtt alakultak ki az első egysejtű élőlények. Ezekből az evolúció során mind bonyolultabb élőlények fejlődtek ki.

Elképzelése szerint a teremtés azonos az evolúcióval?

Elvben igen. Ez egy csodavilág. Úgy tekintek az evolúcióra, mint egy hatalmas koncepcióra. A természet végtelenül találékony. Elbűvöl, ahogy a természet variációkat képes létrehozni. Kutatásaimban az *E. coli* baktériumokkal foglalkoztam. Sok különféle molekuláris mechanizmus van, amelyek hozzájárulnak a genetikai variációk spontán létrejöttéhez. Ezek egyetlen DNS-építőkő megváltoztatásától kezdve a génállomány egy DNS-szegmensének sokszorosításán, deléción, inverzióján vagy transzplantációján át az egyik szervezettől a másikra történő vízszintes géntranszferig terjednek.

És milyen szerepet játszik ebben egy Teremtő?

Arra a meggyőződésre jutottam, hogy az élőlények génállományát – genomját – kettősség jellemzi. A legtöbb gén a szervezet életfunkcióiban tölti be szerepét. A gének kisebbik részét – ide tartoznak a restrikciós enzimek génei – evolúciós gének hívom. A genomban kisfrekvenciával hoznak létre vagy módosítanak variációkat. Ha egymillió éven belül teljesen más életkörülmények közepette úgy kívánná a szükség, az evolúciónak lehetősége lenne, hogy reagáljon erre. Ezt a folyamatot nevezhetjük folyamatos teremtésnek.

Őn egyike a géntechnológia életrehívóinak. Mi játszódott le a fejében, amikor tavaly a Kínában géntechnikával megváltoztatott babákról hallott?

Amikor 1970-ben sikerült izolálni a restrikciós enzimeket, viszonylag gyorsan világossá vált, hogy ezzel a DNS kísérleti úton megváltoztatható. 1972-ben Leuenbergben, Bazel közelében szerveztünk egy találkozót, ahol a géntechnológia veszélyeit is megvitattuk. Erre amerikai kutatók a *Science* szaklapban egy véleménycikket jelentettek meg, amely aztán 1975-ben alapot adott a híres asilomari konferencia összehívásához Kaliforniában. Ott úgy határozott a nemzetközi közösség, hogy a géntechnológiai beavatkozásoknál nagyon

körülmekintően kell eljárni és meg kell vizsgálni, nincsenek-e negatív következményei. Nem olyan régóta létezik a CRISPR-eljárás is mint további lehetőség a DNS-szekvencia megváltoztatására.

Nem csak ez. Már vannak CRISPR-technikával megváltoztatott babák is!

A CRISPR-rel foglalkozókkal szemben azt a kritikát tudom megfogalmazni, hogy nem ugyanolyan gondossággal járnak el, mint mi annak idején a restrikciós enzim felfedezése után.

A viták középpontjában a csíravonalba való beavatkozások, továbbá olyan genetikai módosítások állnak, amelyek az utódokra is továbbörökíthetők. Önök moratóriumot hirdetnének a csíravonal-terápia gyakorlását illetően?

Werner Arber: Meg vagyok róla győződve, hogy a CRISPR-módszerrel rendkívül pontosan lehet dolgozni. Előtte természetesen nagyon alapos vizsgálatokat kell végezni, de ha a biztonság adott, semmi sem szól az ellen, hogy egy súlyos, örökletes betegséget géntechnikával kiküszöböljünk. Én a szigorú moratórium ellen vagyok.

Silvia Arber: A nagy probléma a kutatás globalizálása. Ha megtiltjuk Svájcban, Németországban és Amerikában, akkor megtörténik Kínában. Nincs rá lehetőségünk, hogy világszinten megakadályozzuk. Ideális esetben annyit tudnánk elérni, hogy ez egy nemzetközi grémium jóváhagyásával történjen.

Őn hívó emberként megengedhetőnek tartja a csíravonal-terápiát?

Werner Arber: A természet nagyon gondosan jár el. A génállományban is vannak olyan elemek, amelyek ide-oda ugrálnak, néha spontán módon megduplázódnak, megfordulnak vagy egy másik helyre illeszkednek be. Ezt senki sem tudja megakadályozni.

A természet változtat, és ezért embernek is szabad?

Werner Arber: Ha ez az embernek jót tesz, és szigorú ellenőrzés mellett.

Silvia Arber: A géntechnológiával célzottan tudunk beavatkozni. A haszonnövények termesztésében évtizedek óta gyakran a keresztezendő növényeket kezelték vele. Az embereknek fogalmuk sincs, hogy ez milyen további mutációkat idéz elő. Ezeknek a növényeknek a nagy részét naponta fogyasztjuk.

Arber asszony, Ön tízéves volt, amikor édesapja megkapta a Nobel-díjat. Végig egyértelmű volt, hogy szintén a kutatói munkát fogja választani?

Silvia Arber: Mindig is elbűvölt a tudomány, egészen kiskoromtól kezdve.

Werner Arber: De mindig azt mondta: „Nem fogom ugyanazt csinálni, mint Te.”

Ugyanabban az intézetben végzi munkáját, mint ahol az édesapja dolgozott. Ön az aggyal foglalkozik. Pontosan mi a kutatási területe?

Silvia Arber: Azzal foglalkozunk, hogy az idegrendszer miképpen befolyásolja a mozgásokat. Az állatok és az emberek sokféle módon mozognak, és az ember még keveset ért abból, hogy hogyan generálódnak az idegrendszerben ezek a mozgások. Szeretnénk megérteni, mely hálózatok felelősek az agyban a mozgások előidézéséért és irányításáért.

És mit talál benne lenyűgözőnek?

Silvia Arber: Minden mozgás, amit egy ember egy másik emberről érzékel: hogy az vajon fut, beszél, nevet, mozgatja-e a szemét – mindennek köze van a mozgáshoz.

Hogyan fogja mindez az emberek javát szolgálni?

Silvia Arber: Gyakorlatilag minden az idegrendszert érintő betegségnél motoros kiesések vagy problémák jelentkeznek a betegeknek. Így van ez a klasszikus mozgásszervi betegségeknél, mint a Parkinson- vagy a Huntington-kór, azonban pusztán már a testi szenvedés miatt is másképp mozognak az emberek.

Beszélnék egymással a munkájukról? Vannak párhuzamok a kutatási területek között?

Silvia Arber: Én az idegrendszert tanulmányozom, amely nagyon sok idegsejtből áll. A hálózati modellemben azt vizsgálom, hogy ezek miként vannak összekötve egymással és hogyan irányítják a mozgást. Édesapám mikroorganizmusokat tanulmányoz, amelyek egysejtű élőlények. Az ő modellje arról szól, hogy az egyes baktériumok miként lépnek kölcsönhatásba, miközben géndarabokat szállítanak, és hogy mindez miként befolyásolja a hosszú evolúciós fát. Továbbá feltétlenül hasonlóságok vannak a fogalmi megközelítésekben.

A sikeres kutatókarriert befutó nők ritkaságnak számítanak Svájcban. Láttam a bejáratnál, hogy itt a biocentrumban a 32 professzorból csak hat nő van.

Silvia Arber: Amikor 2000-ben itt kezdtem, én voltam az első professzornő. Már az is különleges érzés volt, amikor a csoportvezetők gyűlésére jöttem, és én voltam az egyetlen nő. Volt még egy nő, aki a protokollt vezette. Azóta sok változás történt.

Amennyire meg tudom ítélni, a biocentrum hat professzornőjéből Ön az egyetlen svájci.

Silvia Arber: Nemzetközi intézet vagyunk. Az iskola egyik képviselője vagyok: mi a minőséget tartjuk fontosnak. Sok bizottságban vagyok tag, ahol gondoskodnak róla, hogy nőket is meghívjanak. De amikor száz pályázat érkezik be, a legeslegjobbak még gyakran férfiak. Ez biztosan változni fog majd. A PhD-sek és a posztdoktorok között ma már legalább annyi nő van, mint férfi.

Nálunk, Svájcban rendkívül alacsony a neurológiai tudományokban a női professzorok aránya. A legtöbb mediterrán országban ez az arány magasabb. Svájc egyike a sereghajtóknak.

Silvia Arber: Svájc azonban egyike azoknak, akik élen járnak a csúcsmínőségű kutatásban. Nem találok jónak, ha azért vesznek fel nőket, mert nőket kell felvenni a női kvóta miatt. Ezt inkább megalázónak tartom, semmint hasznosnak. Szükség van bizonyos kompromisszumokra, de nem túl nagy áron. Különben a minőség szenved csorbát, Svájc pedig ezt képviseli. Lehet, hogy kis ország vagyunk, de itt a kutatás magas színvonalú. Görögországban vagy Spanyolországban egész másképp néz ki mindez.

Bizonyosan nyomon követi az ETH-n – a zürichi műszaki egyetemen – kialakult helyzetet. Olyan szemrehányások is elhangzanak, hogy a professzorok kihasználják a hallgatókat. Megváltozott volna a munkamorál? Ma jobban előtérbe kerül a munka és a magánélet egyensúlya?

Werner Arber: Számomra ezt nehéz megítélni. Már az én generációmban különbözőképpen viszonyultak a kollégák csoportjai a munkavégzéshez.

Silvia Arber: Nem foglalhatok állást az esetekkel kapcsolatban, mert nem ismerem a részleteket. Számomra fontos szempont a következő: nem kell mindenhez, amit hallunk, még valamit hozzátenni. Ezáltal csak tovább bonyolítjuk a problémákat. Valószínűleg mindig is voltak az ETH-hoz hasonló esetek, de ezek nem kerültek a figyelem középpontjába. Ami azonban számomra világos: ha magas színvonalon akarjuk üzni a kutatást, akkor teljesen bele kell vetni magunkat, és ezt tudja mindenki, aki a kutatást választja.

Dolgoznak a hallgatói hétvégként?

Silvia Arber: Az a véleményem, hogy mindenkit egyéniségként kell látnunk és minden munkatársat arra motiválni, hogy a legjobbat nyújtsa. Én biztosan nem követelem meg a munkatársaimtól, hogy valamettől valamедdig kelljen dolgozniuk. Ez egyike hivatásunk tényleg nagyszerű dolgainak, hogy az időnket mi magunk oszthatjuk be, és a legfantasztikusabb ötleteink néha épp egy kiránduláson támadnak. A kutatás kreatív hivatás. Attól nem lesz jobb a munka, hogy huszonnégy órát itt benn ülünk. Néha szükség van külön energiák bevetésére, de ennek önmagunk ösztönzéséből kell következnie. Minél többet beszélünk a munka és a magánélet egyensúlyáról, annál inkább félve állnak hozzá a kutatásba készülő fiatalok. Elgondolkodtató számomra, hogy az ilyen viták miatt a kutatói szabadságot még tovább fogják korlátozni.

Arber úr, ha még egyszer tanulhatna, melyik szakterületet választaná?

Werner Arber: Az én mai szemszögemből nézve az élet tág értelemben vett megértése még mindig értékes kutatási cél. Ehhez hozzátartozik a szaktudás elmélyítése és az élővilágunk bonyolultságába való interdiszciplináris betekintés.

Werner Arber 1929-ben Gränichenben (Aargau kanton) jött világra. A zürichi ETH műszaki egyetemen kémiát és fizikát tanult, és 1958-ban a Genfi Egyetemen szerzett doktorátust. A Los Angelesben a Kaliforniai Egyetemen és Genfben töltött kutatóévei után Arber 1971-ben jött a bázeli egyetem újonnan alapított biocentrumába,

ahol hozzájárult az intézet nemzetközi elismertségéhez. Ott 1996-ig Arber a molekuláris mikrobiológia tanszékvezető egyetemi tanára volt.

Werner Arbert 1978-ban Daniel Nathanszal és Hamilton Smith-szel együtt orvosi Nobel-díjjal tüntették ki a molekuláris génhasítás felfedezéséért. 1981 óta Arber a Pápai Tudományos Akadémia tagja, 2011-től 2017-ig az első nem római katolikusként az elnöki tisztséget töltötte be.

Silvia Arber 1968-ban született Genfben. A Bázeli Egyetem biocentrumában tanult biológiát, doktorátusát a bázeli Friedrich Miescher Intézetben (FMI) szerezte. A New York-i Columbia Egyetemen töltött kutatási időszak után 2000-ben kinevezték a neurobiológia professzorának a biocentrumban és az FMI biotechnológiai kutatóintézetben. Jelenleg az FMI társigazgatója. Silvia Arber számos tudományos elismerésben részesült.

(Neue Zürcher Zeitung)

Jonathan Stevenson

A béke ára Észak-Írországban

Patrick Radden Keefe *Say Nothing ('Nem mondj semmit', Doubleday Books, 2019, 464 oldal) című új könyve arra mutat rá, hogy milyen lassú lehet a megbékélés folyamata (recenzió)*

Az észak-ír „bajok”, ahhoz képest, hogy milyen kis helyre korlátozódtak, a legújabb kori történelem legtöbb tanulmányozott konfliktusának számítanak; egy Connecticut [állam] méretű tartományban zajlottak, ahol közel 1,6 millióan laknak, és a folyamatos, alacsony intenzitású hadviselés 25 éve alatt négyezer-nél kevesebb ember halálát okozták. P. J. O'Rourke amerikai humorista „az isten háta mögötti fél hektárnak” hívta Észak-Írországot. A harcok korai szakaszában a brit kormány az